

## Devlet Maliyesini Devlet Teorileri Perspektifinden Düşünmek

**Deniz ABUKAN** (<https://orcid.org/0000-0001-9387-1873>), Department of Public Finance, Kırşehir Ahi Evran University, Turkey; e-mail: [denizabukan@ahievran.edu.tr](mailto:denizabukan@ahievran.edu.tr)

**Zeynep AĞDEMİR** (<https://orcid.org/0000-0002-5166-9500>), Department of Public Finance, Kırşehir Ahi Evran University, Turkey; e-mail: [zeynepagdemir@ahievran.edu.tr](mailto:zeynepagdemir@ahievran.edu.tr)

### Thinking State Finance from the Perspective of State Theories

#### Abstract

While the state finance discipline permeates all the spheres of the social structure and creates various effects, the impact of the state through state finance is usually analysed from a one-sided perspective. In this regard, the main purpose of this study is to revisit the state and state finance approaches of Gramsci, Poulantzas, Mann and Tilly in order to understand the various dimensions of the social effects created by the state through state finance. Within this context, the state and state finance approaches of Gramsci, Poulantzas, Mann and Tilly are addressed, and examples of state fiscal policies and the social consequences of these policies are analysed in the conceptual framework of these approaches.

**Keywords** : State, State Finance, Hegemony, Power.

**JEL Classification Codes** : H1, H2, B1, B2.

#### Öz

Devlet maliyesi disiplini, toplumsal yapının her alanına nüfuz edip, çok farklı etkiler yaratırken, devletin devlet maliyesi aracılığıyla yarattığı etki genellikle tek yönlü bir bakış açısıyla analiz edilmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, devletin devlet maliyesi aracılığıyla yarattığı toplumsal etkilerin çeşitli boyutlarını görmek için belirli sosyolojik metinleri tekrar gündeme almaktır. Yazıda, bu kapsamda Gramsci, Poulantzas, Mann ve Tilly'nin devlet ve devlet maliyesi yaklaşımları ele alınmış ve bunların sağladığı kavramsal çerçeve içerisinde mali politika örnekleri ve bunların toplumsal sonuçları değerlendirilmiştir.

**Anahtar Sözcükler** : Devlet, Devlet Maliyesi, Hegemonya, Güç.

## 1. Giriş

Pembrokeshire’da yaşayan Paul Rutherford’un evinde, genetik bozukluğu olan torununun bakıcısının kalması için kullandıkları boş bir odası bulunması, ailenin aldığı kamusal kira yardımının kesintiye uğramasına neden olmuştur<sup>1</sup>. Bu kesintinin nedeni, 2012 yılında *The Welfare Reform Act* (2012 Refah Reformu Yasası) ile yürürlüğe giren ve “en ilginç vergiler” listesine girebilecek özellikler taşıyan yatak odası vergisidir (*bedroom tax*). Yasa kapsamında kira yardımı alan hanelerde fazla oda bulunması durumunda kira yardımları kesintiye uğrayacaktır. Bu uygulama vergi özelliklerini taşımasa da kamuoyunda yatak odası vergisi şeklinde anılmıştır. İngiltere’de konut yardımı (*Housing Benefit*) emeklilik yaşına ulaşmış, ağır engelliliği bulunan, koruma altında olan (şiddete uğramış göçmen gibi), bakıma veya korumaya muhtaç kişilere verilen kira desteğinden oluşmaktadır. Bu yardım çerçevesinde devlet kimlerin aynı odada kalabileceğini, kimlerin ayrı odası olabileceğini düzenlemiştir. Örneğin eğer çocuk 16 yaşından büyük ise tek bir odada kalması mümkündür ama 16 yaşından küçük iki çocuk var ise kira yardımının kesintiye uğramaması için çocukların aynı odayı paylaşması gerekmektedir<sup>2</sup>. İşte Paul Rutherford’un evinde engelli torununun bakıcısı için ayrı bir oda bulunması kira yardımının kesintiye uğramasına neden olmuştur. Paul Rutherford bu düzenlemeye dava açmış ve mahkeme kira yardımındaki kesintinin ayrımcılık içerdiği gerekçesiyle kesintiyi hukuksuz bulmuştur.

Devletin devlet maliyesi aracılığıyla, *bedroom tax* örneğinde olduğu gibi, toplumsal hayatın kılcal damarlarına kadar nüfuz ettiği birçok örnek mevcuttur. Bu durum devlet-maliye-toplum ilişkisini daha yakından incelemeyi gerekli kılmaktadır. Ancak böyle bir çaba *bedroom tax* uygulamasının, mali disiplin politikasının gelir artırıcı kalemlerinden biri olmaktan daha fazlası olup olmadığını anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu ilişkiler bütünü deşifre etme çabası için devlet maliyesinin temel öznesi olan devlete dair zengin kavramsal/kuramsal çerçeveden yararlanmak faydalı bir yöntem olacaktır. Bu doğrultuda çalışmada modern devlete dair teorik yaklaşımlar değerlendirilmiş ve devlet maliyesi aracılığıyla devletin toplumsal alanda yarattığı etkilerin çeşitli yönleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Kuşkusuz böyle bir analizi çıkamaz sokakları olan ve bir mayın tarlasına<sup>3</sup> benzetilen modern devlet teorilerinden yola çıkarak gerçekleştirmek zor olsa da çalışmanın amacı maliye disiplini içerisinde bu tür disiplinler arası girişimlere katkı sağlamaktır.

Bu bağlamda, çalışmada klasik sosyologlardan olan K. Marx ve F. Engels ile M. Weber’den türeyen modern devlet teorileri ele alınmış ve buradan devlet maliyesine ilişkin nasıl çözümlemelere ulaşıldığı ortaya konulmuştur. İlk olarak Marx ve Engels’in kapitalist devlet anlayışı kısaca özetlenmiştir. Ardından bu yaklaşımdan türeyen Gramsci ve Poulantzas’ın çözümlemeleri değerlendirilmiş ve bu kuramsal yapıdan türetilen devlet maliyesine ilişkin çalışmalardan bahsedilmiştir. İkinci olarak modern devletin oluşumuna dair Weber tarafından geliştirilen teorik çerçeve ele alınmıştır. Weber’in devlet analizinin kısa değerlendirmesi ardından Weberyen etkiler içeren Mann ve Tilly’nin modern devlet

<sup>1</sup> <<https://www.bbc.com/news/uk-wales-south-west-wales-37924799>>, 22.01.2020.

<sup>2</sup> <<https://www.gov.uk/housing-benefit>>, 22.01.2020.

<sup>3</sup> Bu benzetme için bkz. Callinicos, 2009: 140.

analizleri ve bunların devlet maliyesi bağlamları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise bu devlet analizlerinden hareketle devlet maliyesine ilişkin geliştirilecek farklı kuramsal/teorik yollar kısaca değerlendirilmiştir.

## 2. Marx ve Engels: Kapitalist Devlet ve Devlet Maliyesi

Dumenil, Löwy ve Renault (2012: 45-46), *Marksizmin 100 Kavramı* kitaplarında Marx'ın kapitalist devlet anlayışını şöyle özetler:

"*Komünist Parti Manifestosu*'nda (1848) (kapitalist) devleti basit bir biçimde 'bir sınıfın baskı altında tutulması amacıyla başka bir sınıf tarafından örgütlenen güç' olarak tanımlarken, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire* 'nde (1852) daha incelikli bir analiz yer alır: Devlet aygıtı [...] son kertede egemen sınıfa hizmet etse de özellikle bonapartizm örneğinde görüldüğü gibi özerkleşebilir. Benzer şekilde Engels, *Ailenin ve Özel Mülkiyetin Kökeni* 'nde (1884) devleti 'görünüşte toplum üstünde yer alan' ancak yerleşik ekonomik ve toplumsal 'düzeni' sürdürmeye yarayan bir güç olarak tanımlar."

Yine *Fransa'da İç Savaş* eserinde Marx, "işçi sınıfı devlet makinesini olduğu gibi almak ve onu kendi hesabına işletmekle yetinemez" diyerek devleti bir "makine" olarak ele almış ve aynı tanımlamaya *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire* 'inde devam etmiştir. Marx bu tanımlamayı Althusser'in dediği gibi araçsalci devlet yaklaşımından kaçınmak için özellikle kullanmıştır (İyiekici, 2011: 33).

Bu çerçevede, Ollman'ın (2011: 3) belirttiği gibi, Marx'ın siyaset teorisinde kapitalist devlet, farklı düzeylerin karmaşık ilişkisi olarak kavranır. Bu farklı düzeylerin başlıcaları; siyasi süreçler ve kurumlar olarak devlet, hâkim sınıfın aracı olarak devlet, siyasi-iktisadi işlevlerin nesnel bir yapısı olarak devlet ve sınıf mücadelesinin alanı olarak devlettir. Poulantzas (2006: 21) da Marksist devlet kuramına ilişkin değerlendirmesinde benzer bir vurguyla "Marksizmin klasiklerinde elbette genel bir devlet kuramı bulamayız, bunun nedeni sadece onların şu ya da bu nedenlerle böylesi bir kuramı tastamam geliştirememiş ya da geliştirmeyi bilememiş olmaları değildir, genel bir devlet kuramının mümkün olmamasıdır" demiştir.

Ollman'a göre (2011: 33) "Marksizmin bu farklı devlet yorumları bir dereceye kadar bunları benimseyenlerin yaşadıkları zamandaki koşullara ve olaylara bağlı olarak şekillenmiştir." Pek çok istisnayı da göz önünde bulundurmak şartıyla yapısal yaklaşımların daha çok kapitalizmin sakin dönemlerinde, devleti hegemonik siyasi ideoloji olarak formüle eden yaklaşımın kapitalistlerin işçilerin düşünceleri üzerinde tam bir denetim kurduğu dönemde, devleti hâkim sınıfın aracı ve sınıf mücadelesinin alanı olarak gören yaklaşımın ise toplumsal değişimlerin olduğu zamanlarda öne çıktığı söylenebilir (Ollman, 2011: 33). Kimi konuları incelerken bir yaklaşım diğerine göre faydalı olabilir. Örneğin devletin statükoyu nasıl koruduğu araçsalci bir yaklaşımla daha iyi açıklanabilirken, devletin kapitalizmi yeniden nasıl ürettiği sorusuna devleti iktisadi süreçlerle iç içe geçmiş nesnel yapılar olarak gören yaklaşım daha iyi yanıt verebilir (Ollman, 2011: 32). Diğer yandan, kimi siyasi olaylar devlete ilişkin farklı yorumlara göre ele alındığında bazı çelişkiler ortaya

çıkabilir. Örneğin devleti sınıf mücadelesinin bir alanı gören yaklaşımla işçi sınıfı lehine alınan bir karar, kapitalizme bazı sınırlar koyması bakımında işçi sınıfının zaferi olarak görülebilir. Diğer yandan devleti araçsalci yaklaşımla ele aldığımızda bu kez reform işçileri kontrol etmede daha gelişkin bir tarz benimsendiğinin göstergesi olacak dolayısıyla kapitalistlerin daha da üst bir zaferi olarak görülecektir (Ollman, 2011: 35). Ollman’ın (2011: 35) bu açıklamalardan sonra geldiği nokta Marksist devlet tartışmalarını yerine oturtacak bir niteliğe bürünür:

“Gelecekle ilişkili olarak şunu söyleyebiliriz: Aynı olayı devletin farklı yorumlamaları içerisinde çözümlemenin sonucunda ortaya çıkan birbiriyle çelişik gözükten bugüne ilişkin farklı tasvirler aynı zamanda geleceğin nasıl kurulacağına dair ihtimallerin çeşitliliğine işaret etmektedir. İşçilerin işine yarıyormuş gibi gözükten siyasi reform örneğine geri dönersek bu reform örneğin işçilerin sınıf mücadelesi içerisinde ellerini güçlendirebileceği gibi çok çeşitli yollarla elini zayıflatırabilir. Bu alternatif gelecekler bugünün birer parçasıdır; yarın başlayacak şeyler değildir. Bu bakımdan günümüzdeki siyasi gelişmeleri devletin farklı yorumlamaları içerisinde inceleyerek değişim potansiyelini ve böylelikle de aslında içinde yaşadığımız anın özsel bir parçası olan bu değişimi etkileme şansımızı en üst düzeye taşıyabiliriz.”

Devlet kavrayışındaki bu zenginliğin devlet maliyesinin çeşitli araçları için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin *Alman İdeoloji* eserinde değişim ilişkilerini anlamaya çalışan Marx ve Engels, vergileri ticari ilişkiler bağlamında incelemiş, dolayısıyla gümrük vergilerini kapitalizmin gelişimi içindeki yeri bağlamında değerlendirmişlerdir. Kapitalizmin geçireceği evlere dair genel bir bakış sunan *Felsefeli Sefaleti*’nde ise vergiler “burjuvalara kendilerini egemen sınıf olarak tutma olanağı veren araçlar” olarak tanımlanmıştır. *Fransa’da Sınıf Savaşları* eserinde, eserin temel sorunsalı çerçevesinde vergiler sınıf mücadelesinin büründüğü bir veçhe haline gelmiştir. Örneğin bütçe açıkları mali aristokrasinin egemenliğinin bir göstergesi, artan oranlı vergiler ise büyük ve küçük burjuvazi arasındaki bir uzlaşıdır. *Grundrisse*’den sonra ise vergiler pek çok farklı bağlamın yanı sıra genel olarak emek-değer teorisi çerçevesinde ele alınmıştır. Vergiler siyasal düzlemde 1848 Devrimi başarısızlığa uğramadan demokratik talepler için kullanılabilen bir araç olarak görülürken, 1848 Devrimi sonrasında vergilerin düzene önemli bir karşıtlık yaratmayacağı öne sürülmüştür (Ağdemir, 2019).

Ollman’ın (2011) vurguladığı gibi, Marksist devlet tartışmaları, devletin farklı yönlerini görmek için oldukça zengin bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Çalışmada bu zenginliği devlet maliyesine taşımak için Ollman’ın (2011) Marksist devlet tartışmaları içinde temel hatlar olarak saydığı, devleti hegemonik bir aygıt olarak gören Gramsci ve devleti kapitalizmin iktisadi işlevleriyle iç içe geçmiş siyasi işlevlerinin nesnel yapısı olarak gören Poulantzas’ın yaklaşımları değerlendirilecektir<sup>4</sup>.

<sup>4</sup> Açık Marksizm çerçevesinde değerlendirilen ve sınıf mücadelesi vurgusunu ön plana alan W. Bonefeld ve J. Holloway, yazımın sınırlarını aşan önemli devlet analizine sahiptirler.

## 2.1. Gramsci: Rıza ve Zorun Birleşimi

Gramsci'nin devlet çözümlemesini ortaya koymak için birkaç kavramının irdelenmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki sivil toplum, ikincisi siyasal toplum kavramıdır. Hem Marx hem de Gramsci'nin sivil toplum kavramı Hegel'e dayanmaktadır, fakat kavramı farklı kavramışlardır. Marx, Hegelci sivil toplum kavramını “ekonomik ilişkiler bütünlüğü” olarak ele alırken, Gramsci bu kavramı “ideolojik üstyapı bütünlüğü” (Portelli, 1982: 10), “bir toplumsal grubun bütün toplum üzerindeki siyasal ve kültürel hegemonyası” ve “devletin etik içeriği” olarak incelemiştir (Gramsci'den aktaran Yetiş & Halifeoğlu, 2013: 176-177). Marx ve Engels'in (2009) sivil toplum tanımı *Alman İdeolojisi* eserinde bulunabilir ve buradaki tanımına göre sivil toplum “üretici güçlerin belli bir gelişme aşamasındaki bireylerin maddi ilişkilerinin hepsini” kapsamaktadır. Buna göre sivil toplum Marx'da “altyapı”yı oluştururken Gramsci'de “üstyapı”da bulunur. Gramsci'de *sivil toplumun* (rıza) üç tanımlayıcı özelliği vardır: (a) “Yönetici sınıfın ideolojisi olarak ekonomiden, hukuktan, sanattan bilime değin bütün ideolojiyi kapsar”; (b) Toplumu yönetici sınıfa bağlamak üzere bütün toplumsal katmanlar içinde yayılmış bulunan dünya görüşü olarak bütün gruplara uyar: felsefe, din, folklor gibi nitel dereceleri bunun sonucudur; (c) Üç düzeyde örgütlenir: “ideoloji”, ideolojiyi yaratan ve yayan “ideolojik yapı” ve ideolojiyi yayma araçları olarak “ideolojik gereçler” (okul sistemi, kütüphaneler vb.) (Portelli, 1982: 14-15). Gramsci esasında Marx'ın altyapıda tanımladığı bazı unsurları alıp üstyapıya taşımıştır ve Gramsci'de altyapının özgünlüğü üstyapıya göre daha durağan ve statik oluşudur (Portelli, 1982: 46). Siyasal toplum (zor) ise üstyapının diğer bir uğrağı olup, “belirli dönemin ekonomisini ve üretim tipini özümsetme amacını taşıyan yapı”dır (Ransome, 2010: 185). “Egemen sınıfın üretim süreci içerisindeki ayrıcalıklı konumundan yararlanarak elde ettiği ideolojik üstünlüğünü baskı ve zorlama mekanizmasıyla güçlendirdiği bir dolaysız egemenlik / tahakküm uğrağıdır” (Yetiş & Halifeoğlu, 2013: 177).

Buradan hareketle Gramsci'nin devlet analizine geldiğimizde birkaç devlet tanımından bahsedebiliriz. Birinci tanımda egemen sınıf sivil toplum aracılığıyla hegemonya kurarken, devlet ve hukuk yoluyla egemenliğini uygular. İkinci ve en yaygın kullanılan tanımda devlet sivil toplumu ve siyasal toplumu çevreler (devlet = siyasal toplum + sivil toplum). Burada devlet rıza ve zorun sentezidir. Hegemonya sivil toplum ve siyasal toplum arasında paylaştırılır. Son tanımda ise Gramsci devleti sivil toplumla özdeş kılar ve hegemonya devlet aygıtından ayrı değildir. Althusser bu tanımları kullanarak ideolojik devlet aygıtlarını analiz eder (Carnoy, 2001: 260-261). Gramsci'nin çözümlemelerinde kapitalist devlet burjuvazinin bir aracı değildir aksine burjuvanın devlet dışında bir varoluşu yoktur ve onu örgütlü kılan devlettir (İyiekici, 2011: 58). Üstyapı ile altyapı arasında diyalektik bir ilişki vardır (Carnoy, 2001: 262). “Yapılar ve üstyapılar bir ‘tarihsel blok’ oluşturur; yani üstyapıların karmaşık, çelişik, uyumsuz bütünü, toplumsal üretim ilişkilerinin bütününe yansır” (Gramsci, 2007: 69-70).

Gramsci için bilincin önemi büyüktür ve devletin bu alandaki yeri oldukça önemlidir. Devlet, eğer bilinç denetimi konusunda gücünü yitirdiyse zor yoluna başvuracaktır, aksi durumda zor gücü daha görünmez olacaktır (Carnoy, 2001: 263). Bu anlamda sivil toplumun (rıza) örgütlenme düzeylerinden biri olan ideolojinin Gramsci tarafından nasıl açıklandığı

önem kazanır. Gramsci için ideoloji; sanatta, hukukta, ekonomik etkinlikte dahası bireysel ve kolektif yaşamın bütün alanlarında kendini gösteren bir dünya görüşüdür. Yalnız organik yani hâkim sınıfa bağlı ideolojiler özel ideolojilerdir. İlkın bu sınıfın ekonomik düzeyiyle sınırlı olan ideoloji, hegemonyanın gelişimiyle birlikte yönetici grubun bütün etkinliklerine yayılır. Yönetici grup ekonomi, bilimler, sanat gibi alanlarda uzmanlaşan pek çok aydınlar katmanı türetilir (Portelli, 1982: 15).

Gramsci'ye göre ideoloji tüm topluma yayılması gerektiği için türdeş değildir, katmanlara ayrılmıştır. Bu doğrultuda ideolojiyi belli toplumsal katmanlara denk düşen basamaklar olarak ayırmıştır. En üst basamakta *felsefe* en alt basamakta *folklor*, bu iki ayırımın ortasında da *din* ve *ortak duyu* vardır (Portelli, 1982: 17). Bu katmanların birbiriyle bağlantı içinde olması kaçınılmazdır. Gramsci felsefe ile ortak duyu arasındaki bağlantının siyaset yoluyla kurulduğunu söyler. Bu noktada felsefe ile ortak duyunun farkını belirtmek gerekir. Felsefede düşüncenin bireysel çözümleme nitelikleri ağır basarken ortak duyuda belli bir dönemde belli bir halk kitlesinin yaygın nitelikleri söz konusudur. Ortak duyu geleneksel ideolojilerle egemen ideolojilerin karışımıdır. Bu noktada kritik olan ortak duyunun yapısının çözülmesidir (Portelli, 1982: 19-20). Sivil toplumun diğer bir örgütlenme düzeyi olan “ideolojik yapı”, ideolojiyi yaratan ve yayan güç olarak önem arz etmektedir. İdeolojik yapının birincil kurumu daha önceki tarihsel blokta sivil toplumu neredeyse tekelinde tutan Kilisedir, yani dindir. İkinci kurumu ister devlet ister özel kesimin elinde olsun öğretim örgütleridir. Üçüncü kurumu ise Gramsci tarafından en devingen olarak adlandırılan basın ve yayın kurumlarıdır. İdeolojik yapı sivil toplumun son örgütlenme düzeyi olan ideolojik araçlarla kendini yayar: bunlar tiyatro, sinema, radyo, televizyon gibi görsel-işitsel araçlardır. Gramsci, ideolojik yayılma kanallarına mimarlığı ve hatta sokakların düzen ve adlarını da ekler (Portelli, 1982: 21-23).

Bu noktada yukarıda ana hatlarıyla bahsettiğimiz Gramsci'nin devleti rıza ve zorun sentezi olarak gören çözümlemesinden hareketle devletle toplum arasındaki en önemli ilişki biçimlerinden biri olan devlet maliyesinin analizi zihin açıcı bir çerçeve sunabilir. Bu bağlamda dikkate değer bir çalışma Davies Bua, Oriol ve Thompson (2020) tarafından yapılmıştır. Çalışmanın temel soruları, İşçi Partisi kenti (*a Labour city*) olarak bilinen Leicester'da nasıl olup da mali disiplinin yönetilebilir (*governable*) hale gelmiş olduğu ve mali disiplin yönetişiminin (*austerity governance*) sivil toplum ve siyasal toplum arasında nasıl bir hegemonik bileşim yarattığıdır. Yazı bu sorunun cevabını bulmak için yerel yönetim çalışanları, gönüllü kuruluşlar ve mali disiplin karşıtı kişilerle derinlemesine mülakat yöntemini kullanmıştır. Bu seçimin sebebi siyasal toplum ve sivil toplumda hegemonyanın nasıl dağıldığını anlamaktır. Onlara göre kentin neoliberal dönüşümü ve mali disiplin yönetişimi için mali disiplin realizmi (*austerity realism*) önemli bir hegemonya sağlamıştır. Yazarlar öncelikle mali disipline giden tarihsel süreci incelemişlerdir. Bu bağlamda dört uğrak saymışlardır. Bu uğraklardan birincisi bir endüstri kenti olan Leicester'ın Thatcher dönemi ile ABD'ye benzer biçimde endüstrisizleşmesi; ikincisi Thatcher'ın ikinci döneminde kentteki işçi hareketlerini ve sendikaları zayıflatması; üçüncüsü yerel yönetim özerkliklerinin ortadan kaldırılması, yerel idarelerin aldığı servet vergilerinin azaltılması, yerel idarelerin gittikçe merkeze bağlı hale getirilmesi; dördüncüsü ise kentte homojenlik, sendikal mücadelenin yerine çok kültürlülük yaklaşımının

yerleşmesidir (Davies vd., 2020: 61-63). Onlara göre mali disiplin realizminin amacı merkezi devlet tarafından yapılacak reformlar ve kesintilerin hız kesmeden gerçekleşmesini sağlamaktır. Yapılan mülakatlarda yerel yönetim çalışanları, yapılan kesintilerden rahatsız olduklarını ancak şu durumda illegal bütçe açıkları olduğunu, bu yüzden yapılacak bir şeyin olmadığını dile getirirken, diğer bir kamu çalışanı devlet tarafından yapılan ödeme kesintisi, yatak odası vergisi<sup>5</sup> hakkındaki konuşmada vergiyi (*bedroom tax*) "rezalet (*dreadful*)" olarak değerlendirmekte, ancak konseyin bu konuda bir karar aldığını ve bunun uygulanması gerektiğini söylemektedir. Toplumsal dışlanma konusunda gönüllü çalışan birisi ise benzer biçimde kesintilerin felaket olduğunu ancak kendilerine verilen olanaklar çerçevesinde en iyisini yaptıklarını söylemektedir. Evsizler için gönüllü çalışan biri ise kent konseyini anladıklarını, konseyin bütçe kesintilerini yönetmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Başka bir belediye çalışanı ise mali disiplin realizmini bir nokta daha ileriye taşıyarak, mali disiplin uygulamasının, yerel düzeyde ulusal düzeye göre daha ilerlemeye açık bir yol oluşturduğunu, yatırımları çekecek şeyler yaparak istihdam yaratabileceklerini dile getirmiştir. Diğer görüşmelerde ise kentin rekabetçi yapısı öne çıkarılmıştır. Bu görüşmelerden hareketle mali disiplin realizminin üç boyutu ortaya çıkmıştır: Mali disiplin uygulama stratejisi; zorun gölgesinde ilerlemekte, kamu hizmetlerinin mali disiplin sınırları içerisinde istenmesini sağlamak ve kentin rekabetçi bir yer olmasını teşvik etmektedir (Davies vd., 2020: 63). Çalışmanın vurgularından biri, mali disiplinin uygulanabilir olmasında, merkezi ve yerel idare arasındaki mali yetkilerin yeniden düzenlenmesinin önemidir. Thatcher ile birlikte merkezi idareler yerel idarelere göre mali açıdan daha da yetkilendirilmiştir. 2017 yılındaki bir raporunda Leicester yerel idaresi 2020 yılına kadar kamu harcamalarını %40 azaltmayı hedeflediğini beyan etmiştir. 2020 yılında mali denklik uygulaması (*National Revenue Support Grant*) çoğu kent için geçerlidir. Yerel idareler; konut gelirleri, konseyin koyduğu çeşitli vergiler, harç ve diğer ödemelerin artırılmasına bağlı bırakılmıştır. Yerel idarelerin en önemli gelir kaynağı emlak vergisidir ve bunda bile yerel iş adamları liderlerinin onayı gerekmektedir. Pek tabii tüm bu uygulamalarla kentin neo-liberal dönüşümü hızlandırılmıştır (Davies vd., 2020: 60).

Sonuç olarak Gramsciye bir bağlamda Leicester'da mali disiplinin yönetilebilir olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki Thatcher'ın 1980'lerde işçi hareketini zor yoluyla bastırması, merkezi idarenin yerel idare üzerindeki yetkilerini artırmasıdır. İkincisi, İşçi Partisi kenti olarak bilinen Leicester kentinin mali disiplin realizminin politik ve yönetsel liderliğini alması özellikle seçilen hegemonik bir strateji olmasıdır. Üçüncüsü, mali disiplin realizminin, kentin büyüme stratejisi ile girişimciliğine ve üretkenliğine ilişkin vurgusu halkın düşüncesinde, kentin yararına olduğuna dair gelecek odaklı bir hegemonya yaratmıştır. Dördüncüsü mali disiplin realizmi yerel idare aktörlerinden sivil topluma kadar geniş bir entegrasyon sağlamış, Gramsciye ifadelerde zor ve rızanın bileşimi olarak mali disiplin uygulanmıştır. Beşinci olarak mali disiplin karşıtı mücadelenin engellenmesi merkezi idare tarafından çeşitli stratejiler ile işçi sınıfı nüfusunun bölünmesiyle sağlanmıştır (Davies vd., 2020: 60). Bu çalışmalarıyla Davies vd., (2020) mali disiplin kavramını, mali disiplin realizmi hegemonyası bağlamında ele alarak mali disiplini

<sup>5</sup> Girişteki değerlendirmeye tekrar bakılabilir.

geleneksel çerçeveden çıkaran bir yöntem izlemiştir. Mali disiplin kavramının kendisi, hukukun yarattığı hegemonyayı kullanmak kaydıyla bütçe açıklarını illegal göstererek, sivil toplum ve siyasal toplumda yapılan kesintilerin haklı görülmesi, yasal olarak yerel idareye aktarılan kaynaklarla yetinilmesi ve ek kaynaklar yaratmak için kentin rekabetçi bir yer haline getirilmesi konularında rıza sağlamıştır. İşçi kenti olan Leicester’da mali disiplinin yönetilebilir olması, zor ve mali disiplin kavramının yarattığı rıza ile birlikte sağlanmıştır.

Neo-Gramsciyan bakış açısına sahip olan, Ikhsano ve Stellarosa’nın (2015) çalışmaları ise Endonezya’daki Hollywood filmlerinin hegemonyasını kırmak için Hollywood filmlerine getirilen ithal film vergisini konu almaktadır. Hollywood filmleri dağıtıcısı şirket, ithal film şirketi ve devlet arasında polemik yaratan konuda devlet geri adım atmak zorunda kalmış fakat halkın Hollywood filmlerinin ülkedeki yaygınlığına ilişkin karşı hegemonik duruşu farklı bir sonuç doğurmuştur. Böylelikle bu tartışmalar bizi Gramsciyan analizden hareketle devlet maliyesini egemen sınıf hegemonyasının ve karşı hegemonyanın araçlarından biri olarak çözümlememize olanak veren kavramsal/kuramsal bir çerçeve yaratmaktadır.

## 2.2. Poulantzas: Devletin Göreli Özerkliği

Poulantzas’ın kuramını etkileyen tarihsel olgulara baktığımızda, refah devleti uygulamalarının başladığı, devletin piyasa ekonomisi üzerinde ağırlığını gösterdiği, İtalya, Almanya, Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi Avrupa ülkelerinde faşist partilerin ve askeri diktatör rejimlerin iktidara geldiği, devletin yeniden tanımlanması ihtiyacının ağırlık kazandığı bir dönem olduğunu görmekteyiz. Keza 1968 yılında *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, 1970’de *Faşizm ve Diktatörlük*, 1974’te *Günümüzde Kapitalizmde Sınıflar*, 1976’da *Diktatörlüklerin Krizi: Portekiz, Yunanistan, İspanya* ve son olarak 1978 yılında *Devlet, İktidar ve Sosyalizm* eserlerine bakıldığında Poulantzas’ın devleti ve onun özgül bir formu olan faşist devleti ve askeri diktatörlükleri anlamaya çalıştığını görmek oldukça kolaydır (İyiekici, 2011: 37-40). Poulantzas devleti anlatırken yapısalcı bir çerçeve izlemiş, bu yöntemi ekonomik indirgemecilikten kurtulmak için yapmıştır. Bu bağlamda, Poulantzas’ın eserlerinde önemli olan bir kavram “üstbelirlenim”dir. Bu kavramın ortaya koyduğu şey toplumsal pratiklerin, ideolojinin, siyasetin ve kültürün birebir ekonomiden türemiş bir anlayışla açıklanamayacağıdır. Üretim biçimi daha komplekstir ve üretim biçiminin doğası ve aşamasına göre hangi etkene daha ağırlık vereceği değişiklik gösterir (Ross, 1979: 201). Bu yaklaşımla Poulantzas’ın devlet tartışmalarına katkısı “devletin göreli özerkliği” olmuştur. Bu özerklik hem “kapitalizmin gereklerinden özerklik” hem de “egemen sınıftan özerklik”tir.

Poulantzas’ın ilk dönem eserleri ile son dönem eserleri arasında devleti ele alış biçim farklılaşmıştır<sup>6</sup>. *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*<sup>7</sup> eserinde Poulantzas, “devletin

<sup>6</sup> Bu farklılığa pek çok yerde işaret edilmiştir. Bir örnek Yılmaz’da (2002) bulunabilir. Çalışma Poulantzas’ın *Devlet, İktidar ve Sosyalizm* çalışması yani son dönemi üzerinden bir devlet analizi yapmayı tercih etmiştir.

<sup>7</sup> *Oldukça titiz Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar analizi için bkz. (Aydın, 2015).*

kapitalizmin gereklerinden özerkliği" tezini Marx ve Engels'in *Bismarkizm* tanımlaması üzerinden yapmaktadır:

"[...] bir toplumsal oluşumun karmaşıklığı sonucu kapitalist üretim biçiminin bu oluşumda egemen olması, politik üstyapı düzeyinde, bu oluşumun devletin kapitalist tipte olmasını gerektirmez. Devleti feodal nitelikte, yani, feodal devlet tipinin egemenliğini gösterir bir nitelikte olsa da kapitalist oluşumdan ya da kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu bir oluşumdan söz edebiliriz. Marx ve Engels'in bir kapitalist oluşumda feodal devlet tipinin egemen olduğu devletin varlığını inceleyen Bismarkizm üzerine yazılarından tam da bu anlam çıkar. Bismarkizm örneğinde, kapitalist üretim biçimi politik düzeyde, bu tarzın devletini niteleyenden başka bir tipin (örneğin kapitalist üretim biçiminde politik düzeyin ekonomik düzeye karşı özerkliğinden dolayı) egemen olduğu bir devletin var olmasına izin verir [...] Bu örnekte, feodal yapılaraya rağmen, bu feodal devlet kapitalist devlete ait olan işlevlere eşdeğer işlevleri ödünç alabilir" (Poulantzas, 1992: 150-151).

*Devlet, İktidar ve Sosyalizm* eserinde ise devlet daha farklı tanımlanır:

"Her devletin 'genel olarak üretim' bakımından yerine getirmek zorunda olduğu ekonomik işlevler yoktur. Bu işlevler, ancak sınıf mücadelesi içinde yoğunlaşmış bir halde vardır ve dolayısıyla siyasi bir vasfa ve siyasi bir içeriğe sahiptirler. Devletin ekonomik aygıtı kendi dokusunun bütünü içinde siyasi bir vasfı taşır. Bu aygıtın temel çelişkisi, esas itibarıyla sermayenin ve onun hegemonyacı fraksiyonunun, yani tekeli sermayenin çevresinde kutuplaşmış olan taktikler ile sömürülen sınıfların mücadelesi tarafından dayatılan taktikler arasında konumlanır: bu çelişki, farklı derecelerle, devletin ekonomik aygıtının kanallarını ve kollarını kat eder" (Poulantzas, 2006: 193).

Poulantzas, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar* eserinde devleti bir yapı olarak ele alırken, *Faşizm ve Diktatörlük*, *Devlet, İktidar ve Sosyalizm* gibi son dönem eserlerinde devleti egemen ve egemenlik altında olan sınıflar (sömürülen) arasında bir mücadele alanı olarak görmektedir. Clarke (2004) bu farklılığı Althusser'den kaynaklanan yapısalcılığı gevşetmeye çalışmak olarak değerlendirmektedir. Clarke'a göre (2004) Poulantzas'ın kullandığı ekonomik düzeyden özerk görülen ideolojik ve siyasi süreç analizi Marx'ın uzun yıllar boyu eleştirdiği burjuva iktisadının kullandığı yöntem yani bölüşümü üretimden özerk konumlandırın görüşün aynısıdır. Althusserci toplum şemasındaki iktisadi düzey maddi üretimin teknik alanını, politik ve ideolojik düzey ise maddi yeniden üretimin sosyal koşullarını sağlayan sosyal evreleri oluşturur. Ollman'a göre (2011: 36) iktisadi düzeyin ideolojik ve politik düzeye göre özerkliği üretim ve bölüşüm arasındaki ilişkiyi birbirinden özerk görmekle ilgilidir.

Poulantzas'ın hegemonya anlayışı Gramsci'den farklılaşmıştır. Poulantzas'da hegemonyanın ikili işlevi vardır: Egemen grubun alt bağımlı gruplara devlet aracılığıyla gerçekleştirdiği hegemonya ve egemen grubun diğer fraksiyonlara ilişkin hegemonyası. Birincisi Gramsci'nin ikincisi ise Gramsci'den hareketle Poulantzas'ın katkısıdır.

Poulantzas’a (2006: 144) göre “hegemonya kavramı, ikinci bir anlam olarak bir kapitalist sosyal oluşumdaki egemen sınıflardan ya da fraksiyonlardan birinin diğerleri üzerindeki özel egemenliğini içerir.” Yani Gramsci’ye göre hegemonyacı grup, halkın genel çıkarını temsil ettiğini söylerken, Poulantzas’a göre bununla birlikte egemen sınıf diğer fraksiyonlar üzerindeki egemenliğini de sürdürür. Bu ilişkiyi *Devlet, İktidar, Sosyalizm*’de şöyle açıklar:

“Devlet önce egemen sınıflar, özellikle de burjuvazi karşısında, başta gelen bir örgütlenme rolüne sahiptir. Egemen sınıf ya da egemen sınıfları temsil eder ve örgütler, yani burjuva sınıfının birçok fraksiyonlarından bileşen iktidar bloğunun uzun vadeli çıkarını temsil eder örgütler [...] İktidardaki ittifakın çatışmalı birliğinin ve bu iktidarın birleştiricileri arasındaki uzlaşmaların istikrarsız dengesinin devlet aracılığıyla örgütlenmesi, o bloğun kendi içinde yer alan sınıflardan ya da fraksiyonlarından birinin hegemonyası tarafından gerçekleşir; bu, hegemonyacı sınıf fraksiyondur [...] Devlet, burjuvazinin ve iktidardaki bloğun örgütlenme ve birleştirilmesindeki bu rolünü, söz konusu bloğun şu ya da bu birleştirici fraksiyonu karşısında, şu ya da bu tikel çıkar karşısında görece bir özerklik elinde tuttuğu ölçüde oynayabilir” (Poulantzas, 2006: 141).

Görüldüğü üzere, Poulantzas’da devletin egemen sınıftan özerkliği devletin sınıfsal olarak “nötr”lüğünü değil farklı burjuva fraksiyonlar arasındaki özerkliğini anlatır. Buna ek olarak Poulantzas devletin “sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki bir güç dengesinin maddi yoğunlaşması olarak düşünülmesi gerektiğini” belirtir (Poulantzas, 2006: 143). Bunu şöyle ifade ediyor:

“Kısacası devleti bir güçler dengesinin maddi yoğunlaşması olarak kavramak, onu aynı zamanda da hem eklemelenen hem de birbirlerine kıyasla çelişkiler ve farklılıklar gösteren iktidar düğüm ve şebekelerinin kesiştiği stratejik bir alan ve süreç olarak kavramaktır” (Poulantzas, 2006: 151).

Poulantzas’ın Gramsci’nin analizine getirdiği ilave bir yorum, devletin rolünün baskı ve ideoloji çiftiyle sınırlı olmadığını söylemesidir. Poulantzas’a göre Gramsci’nin ideoloji ve baskı olarak türettiği devlet anlamsızdır, ideoloji ve baskı maddi dayanaklarla beslendiğinde devlet ile halk arasındaki ilişki anlaşılır olur:

“Devletin yalnızca bu biçimde eylediğini düşünmek düpedüz yanlıştır: kitlelerin iktidar ve devletle olan ilişkisi, özellikle de konsensüs olarak ifade edilen şeyin içinde her zaman maddi dayanağa sahiptir. Çünkü birçok nedenin yanı sıra, sınıf hegemonyası için çalışan devlet, egemen sınıflar ile ezilen sınıflar (egemenlik altına alınan sınıflar) arasında istikrarsız bir dengesiz uzlaşım alanında eyler. Devlet böylece halk kitleleri indinde bir dizi olumlu maddi önlemleri, bu önlemler ezilen sınıfların mücadelesiyle dayatılmış tavizlerden oluşsa bile, durmadan yükümlenir. Bu başat bir olgudur ve eğer devlet ile halk arasındaki ilişki baskı-ideoloji çiftine indirgenseydi bu ilişkiyi anlamak mümkün olmazdı [...] Devleti saltlıkla baskı-yasak ve ideoloji-gizleme kategorileri içinde kavramak ister istemez rızanın nedenini öznelletirmeye (yasağa neden evet deniyor) ve bu nedenleri kâh baskı arzusuyla ya

da Efendi sevgisi içinde konumlandırmaya götürür. Oysa faşizm bile kitleler indinde bir dizi olumlu önlemlere girişmek zorunda bırakıldı (işsizliğin ortadan kaldırılması, bazı halk gruplarının gerçek satın alma güçlerinin korunması ve kimi zaman iyileştirilmesi, toplumsal denilen yasalar); ama bu, tam tersine kitlelerin giderek artan bir biçimde sömürülmesine son vermedi" (Poulantzas, 2006: 34-35).

Devletin olağanüstü biçimi olarak adlandırdığı faşist yönetimlerde bile, mali sermayenin toplumsal sınıflar üzerindeki egemenliği olsa da bu egemenlik devletin büyük sermayenin çıkarlarına hizmet ettiği anlamında görülemez (Poulantzas, 2004: 118). Faşizm, Poulantzas'a (2004: 171) göre işçi sınıfının ideolojik yenilgisinin "büyük burjuvazi ve küçük burjuvazi" tarafından doldurulmasıdır. Ancak faşizmin Almanya ve İtalya'da işsizliği azaltmış olması, işçi sınıfının bu sisteme rızasını sağlamıştır, tabii bu durum işçi sınıfının daha fazla acı çekmiş olmadığı anlamına gelmez (Poulantzas, 2004: 197-199).

Poulantzas'ın son eserlerinde, devletin hem egemen sınıflar arası hem de egemen sınıflar ile ezilen sınıflar arasında maddi kaynağa dayalı çatışmaları ve uzlaşısı içeren bir alan ve süreç olduğunu görüyoruz. Buradan hareketle türetilcek devlet maliyesi, hem egemen sınıflar arasında uzlaşısı ve çatışmanın hem de egemen sınıflar ile egemenlik altında olan sınıflar arasında uzlaşısı ve çatışmanın bir vechesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Ioannidis'in (2015) Poulantzas'ın devlet anlayışından hareketle Yunanistan'daki vergileri incelediği çalışması dikkat çekicidir. Ioannidis (2015), Yunanistan'da vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınmanın, egemen sınıflar ile egemenlik altında olan sınıfların belli kesimlerinin uzlaşısını sağlayan bir araç olduğunu dile getirmiştir. Vergi sistemi her ne kadar alt gelir grupları aleyhine olsa da yüksek ve orta gelirli ücretlilerin belirli kısımları, kendi başına çalışan çiftçi ve büyük rantiyeler ve büyük sermaye arasında çıkar birliği yaratmıştır. Siyasi partilerin amacı da bu bağlamda çatışan sınıf çıkarlarını bir araya getirmek olmuştur. Ancak bu durum egemenlik altında olan sınıfların sömürülmediği anlamına gelmemektedir. Ioannidis (2015) öncelikle Yunanistan ekonomisinin ve vergilerinin genel yapısını ortaya koyduktan sonra, temel tezine nasıl ulaştığını servet, gelir ve harcama vergileri üzerinden anlatmıştır.

1995-2008 yılları Yunan ekonomisinin önemli değişimler geçirdiği bir dönem olmuştur. Hizmet sektörünün GSYH içindeki payı artmış imalat ve tarımın payları ise düşmüştür. Ücretliler kendi başına çalışanlara göre sayısal olarak yükselmiş, küçük işletmeler büyüklerin lehine kapanmıştır. Emek piyasasına kadın ve göçmen işçilerin girişi ücretleri baskılamıştır. Vergi sisteminde çeşitli reformlara gidilmiştir (Ioannidis, 2015: 77). Kamu gelirleri açısından 1995-2008 dönemi iki alt döneme ayrılabilir. 1995-2000 arası temel amacın Maastricht kriterlerini sağlayıp, Avrupa Birliği'ne girmek olduğu birinci dönem ve 2000-2008 arası Avrupa Birliği'ne giriş dönemi. 1995 yılında kamu gelirleri GSYH'nin %34,7'sinden %39,6'sına yükselmiş, bu artışın nedeni istihdam artışından dolayı sosyal güvenlik katkılarının artması olmuştur. Vergi gelirlerindeki artış ise artış kurumlar vergisi ve gelir vergisi artışından kaynaklanmıştır. Gelir vergisindeki artışın nedeni aile indirimlerinin kaldırılmasıyla ilgili olmuştur. KDV, kayıt dışı ekonomi nedeniyle tüketim artışına paralel gitmiştir. 2000-2008 döneminde, Avrupa Birliği'ne giriş ile vergi gelirlerinde keskin bir düşüş gerçekleşmiştir. 2001 yılından sonra PASOK ve Dimokratia kurumlar

vergisini %21'e kadar düşürmüştür. 2008 yılında kârlar 2004 yılına göre daha yüksek açıklansa da kurumlar vergisi miktarı 2004 yılından %1,4 oranında daha düşük gerçekleşmiştir. Böylelikle, kurumlar vergisi oranı Euro bölgesinin en düşük değerini almıştır. KDV gelirleri, benzer seviyeleri korurken, hane halkı vergi yükü de benzer kalmıştır. Bu dönemde vergi gelirlerinin düşmesinin üç nedeni, Avrupa Birliği'ne girişin yarattığı borçlanma imkânı; sabit büyüme oranları ve ücretli çalışanların nüfus içerisindeki artışı olmuştur. Ücretlilerin nüfus içindeki artışı vergi gelirleri içinde gelir vergisinin yükselmesine neden olmuştur. Ancak ücretliler açısından artan oranlı görünen gelir vergisi, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı nedeniyle böyle bir izlenim yaratmıştır. Kendi başına çalışanlar ve çiftçilerin önemli kısmının toplumsal gelirlerini ücret olarak göstermesi, gelir vergisinin ücretliler aleyhine artan oranlı bir görünüme bürünmesine neden olmuştur (Ioannidis, 2015: 79-81).

Vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı Yunanistan vergi sisteminin yapısal bir özelliği haline gelmiştir. Vergi sisteminin bu yapısal sorunlarından, cerrah, hukukçu, özel çalışan pratisyenler gibi yüksek mesleki bilgiye sahip katmanlar ve kendi başına çalışanlar gelirlerini saklayarak; çiftçiler ve mühendis gibi meslek grupları gelirlerini olduğundan az göstererek; yöneticiler ücret gelirlerinin ayrı oranlarla vergilendirme olanağıyla; büyük şirketler vergi muafiyetinden yararlanmak için 500 çalışan göstererek; orta ve küçük işletmeler gelirlerini kendileri hesaplama olanağına sahip oldukları için fayda sağlamaktaydılar. Yunan vergi sisteminin bahsedilen yapısı, çeşitli toplumsal tabakaları memnun ederek toplumsal uzlaşşı sağlamış, bu toplumsal uzlaşşının dışında kalanlar vergi sisteminin refah kaybına uğrattığı ücretliler, işsizler ve sosyal güvenlik katkıları ödeyen toplumsal kesimler olmuştur. Buna ek olarak toplumsal uzlaşşının dışında kalan toplumsal kesimler, daha fazla vergi ödedikleri gibi, refah devleti hizmetlerinden de yoksun kalmışlardır. 2002'de yapılan bir çalışmaya göre en yoksul yüzde 30'luk gelir grubuna dahil nüfus sosyal transferlerden yüzde 20,9 pay alırken, en yüksek gelire sahip yüzde 40'luk nüfus sosyal transferlerden yüzde 41,5 pay almaktadır. 2011 yılında yapılan bir çalışma ise devletin yeniden dağıtımcı politikasının net toplumsal ücrete (*net social wage*) yansımalarının neredeyse sıfır olduğu sonucuna ulaşmıştır (Ioannidis, 2015: 82-84). Vergi sistemi ile ilgili sorunları çözmek için PASOK ve Dimokratia bir reform ihtiyacı hissetmiş ve bu doğrultuda çeşitli gelir unsurları için ayrı gelir vergisi dilim ve oranları belirlemiştir. Bu yeni gelir vergisi tarifi, yüksek ve orta gelirli haneleri, kendi başına çalışanları, büyük rantiyeleri, çiftçileri koruyan bir yapı haline gelmiştir (Ioannidis, 2015: 85-86).

Gayrimenkul vergileri konusunda yapılan reformlar da benzer bir sonuç yaratmıştır. Yunanistan'da gayrimenkul sahipliği, Batı Avrupa'da olduğu gibi nüfusa yaygın olmayıp, mülkiyetin belirli ellerde yoğunlaştığı, gayrimenkul sahiplerinin politik çıkarlarını koruyabildikleri örgütlü lobicilik yaptıkları bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla gayrimenkul vergisi koymanın politik maliyeti oldukça açık biçimde hissedilmektedir. Mali disiplini çerçevesinde gelir artırma baskısı altında kalan Papademos yönetimi (PASOK, Nea Dimokratia, LAOS desteği ile) gayrimenkul vergilerini artırmaya gitmişlerdir. Burada vergiye tabi olma koşulu, elektrik ağına bağlı olma ile tanımlanmış, böylelikle kırsal kesimler ve elektrik ağına bağlı olmayan kalabilen, boş ve kiraya verilmeyen gayrimenkulleri bulunan yüksek değerli gayrimenkul sahiplerine ayrıcalık sağlanmıştır. Sonuç olarak,

gayrimenkul vergisinin yükü hane halkı konutlarına yüklenmiştir. 2012 Haziran seçimlerinde ise Nea Dimokratia (PASOK ve Democratic Left Party desteğiyle), eski gayrimenkul vergisi yerine yenisini getirmiştir. Bu yasaya esasen, üç politik partinin temsilcileri, bürokratlar ve Maliye Bakanından oluşan bir komisyon kurulmuş, 3 milyar Euro geliri elde etmek için vergi tabanını genişletmek amaç edinilmiştir. Bu komisyon, yoksul ve işsiz haneleri vergi dışı tutan, artan oranlı, vergi matrahının gayrimenkulün değerine göre belirleneceği, dolayısıyla kırları da kapsayacak gayrimenkul vergi önerisi sunmuştur. Ancak bu öneri, 2013 yılında kırlardan alınacak tepki nedeniyle hükümet tarafından reddedilmiş, vergi matrahının gayrimenkulün değeri üzerinden değil, gayrimenkul başına alınmasına karar verilmiştir. Gayrimenkul vergisindeki yeni düzenleme verginin yüksek değerli gayrimenkule sahip vergi mükellefleri ile kırlar lehine yeniden dağıtılmasını sağlamıştır. Ek olarak küçük mülk sahibi, kırsaldaki mülkler ve işsizlerin gayrimenkul vergisi yükü düşürülmüştür (Ioannidis, 2015: 87-89). Görüldüğü üzere, egemen sınıfın hegemonyası, Gramsci'nin söylediği üzere sadece zor ve ideolojiye dayalı olarak değil, Yunanistan vergi sistemi uğrağıyla, egemenlik altında olan bazı toplumsal sınıflara verilen maddi tavizlerle sağlanmıştır. Poulantzas'tan hareketle Ioannidis (2015) vergilerin egemen sınıflar ve egemenlik altında olan sınıflar arasında nasıl uzlaşa yarattığını ortaya koymaya çalışmıştır. Poulantzas'ın devlete ilişkin geliştirdiği bu kavramsal/kuramsal çerçeve bize devlet maliyesi pratiklerini bölüşüm ilişkilerini odağa alarak değerlendiren bir çerçeve sunmaktadır.

### 3. Weber: Devlet ve Devlet Maliyesi

"[...] Devlet" nedir? Sosyolojik olarak devlet, erekler açısından tanımlanamaz. Neredeyse hiçbir işlev yoktur ki bir siyasal topluluk tarafından ele alınmış olmasın; yine hiçbir işlev yoktur ki yalnızca ve özel olarak siyasal topluluk olarak adlandırılan birlikler tarafından yürütülmüş olsun (yani bugün devlet ya da tarihsel olarak bugünkü devletin öncüleri olan birlikler tarafından). Son kertede, modern devlet, bütün siyasal birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir. Bu da fiziksel güç ve şiddet kullanımıdır" (Weber, 2004: 132).

Weber için devleti diğer tarihsel formlardan farklı kılan özellik "şiddet tekeli" olmasıdır. Buradaki şiddet tekeli hem fiziksel hem de yargısal gücü temsil eder. Weber, şiddetin devlet içindeki biçimlerine odaklanmıştır. Devletin şiddet tekeli olması devletin egemenliğinden bağımsız değildir. Şiddet tekeli devlet içi ilişkileri içerirken, egemenlik devletler arası ilişkileri içermektedir. Devlet ve şiddet arasındaki ilişkiye dair ilk analiz Weber kökenli değildir fakat Weber'in devlet tanımının kökeninde Hobbes gibi şiddetin neden ve nasıl içselleştiğini anlamak değil, iç barışın ancak şiddet tekeli ile sağlanabileceği fikri yatmaktadır (Anter, 2014: 25-29). Weber'in şiddet tekeli yaklaşımından devlete ilişkin çeşitli çıkarımlara ulaşmak mümkündür. İlk olarak, devletin şiddet tekeli olması, devletin egemenlik alanını büyütme için savaşmasını, böylelikle özel orduları ilga etmesini ve merkezi orduyu gerektirmektedir. İkinci olarak, devletin kendi topraklarını koruması için topraklarını sürekli gözetlemeye ve emniyetini sağlamaya yani polis hizmetine ihtiyacı olacaktır. Üçüncü olarak ise halkın korunması ve düzenin sağlanması gerekliliği hukuk düzeninin, mahkemelerin ve meclislerin kurulmasını gerektirmiştir (Bayrak, 2019: 60).

Weber için devletin ikinci özelliği istikrarını ve devamlılığını sağlaması için kurumsal bir yapıya ihtiyacı olmasıydı. Devletin kurum olarak görülmesinin anlamı Weber tarafından üç özellik ile anlatılmaktaydı: Kurumun rasyonel bir içeriğinin olması, kimsenin bu kararların dışında kalamaması ve sözleşmecî bir mantıkla değil, spesifik amaçlarla yapılıyor olması (Anter, 2014: 36). Weber için modern devleti diğerlerinden ayıran özellik, devletin kurumsal yapısı ile ilgiliydi, yani modern devleti diğer devletlerden ayıran toplumsal alanın bürokratikleşmesi olmuştur. Modern toplum bürokratik bir tahakkümdü, tahakküm ise boyun eğme değil, yönetilenler için içsel öğeler taşıyarak meşruiyeti içermektedir. Modern devlet merkezi bürokrasiye sahip rasyonel tahakkümdü. Ekonomiyi-teknolojiyi ilerletmek ve modern yönetim ancak bürokratik örgütlenme ile gerçekleştirilebilirdi. Bürokrasiyi ayırt eden, ast-üst ilişkisi, dosya bilgisi, hız, netlik, doğruluk, ölçülülük ve birlik gibi özelliklerdi. Bürokratik yönetim tarzının gelişmesi modern toplum için gerekliydi, toplum ne kadar geniş olursa bürokrasinin görevleri karmaşıklaşmakta dolayısıyla rasyonel örgütlenme daha önemli hale gelmekteydi. Modern kapitalizm rasyonelleşme ile insanlığın gelişimini sağlarken, bunun bedeli “öznenin insan özünün boşalmasıydı.” Burjuva toplumunun demokratik eğilimleriyle bürokrasinin yapısı arasında bir çelişki bulunmaktaydı (Swingewood, 2010: 204-205). Weber için devletin üçüncü özelliği siyasetle ilişkiliydi, devlet siyasi bir liderlikti. Siyasetin Weber için üç anlamı bulunmaktaydı, birincisi devlet liderliği, ikincisi gücün devlet içinde dağılımını etkilemesi ve son olarak siyasetin her zaman çatışma ile birlikteliğiydi (Anter, 2014: 39, 41).

Peki Weber neden devleti bu üç özellik üzerinden çözümlemişti? Weber’in temel sorunsalı neydi? Bu çerçevede Weber’in devlet düşüncesinin oluşum sürecine kısaca bakmak faydalı olacaktır. Weber 1864 yılında doğmuş Alman Tarihçi Okulun etkisinde hukuk ve ekonomi çalışmıştır. Alman Tarihçi Okulun oluşturduğu *Verein für Sozialpolitik*’e 1888’de katılmış ve ölene kadar Verein’in üyesi olmaya devam etmiştir. A. Wagner gibi eski Verein üyeleri Bismark refah devleti uygulamalarının sınıf çatışmasını paternalist ve bürokratik bir biçimde çözüme kavuşturacağını düşünürken, bürokratik düzenlemelerin Alman ekonomisinde tıkanmaya neden olması, Sosyal Demokrat Partinin illegal ilan edilmesine rağmen güçlenmesi, Prusya’da Junker egemenliğinin kırlarda kapitalistleşme sürecini hızlandırması sonucunda işçileşmenin potansiyel politik bir tehlike yaratması, yeni Verein üyelerinin ve Weber’in bir ölçüde bürokrasinin ahlaki ve politik boğuculuğu nedeniyle liberal devlet çözümlerine yönelmelerine neden olmuştur. Yeni Verein, sosyal demokrasinin sınıf çatışması ekseninde çözümlenmesi gerektiğini söylemiş, Marksist kuramın politik çözümünü reddederek sınıf çatışmasına çözüm bulmadığı için eleştirmiş, sınıf çatışmasının ahlaki ve politik amaçlar ile bastırılabilirliğini söylemiştir. Sınıf çatışmasının ahlaki amaçlar ile çözülebileceği konusunda ise Weber başı çekmiştir. Weber, erken dönem çalışmalarında Prusya kırlarında kapitalistleşmeyi inceleyerek, kapitalizmin kırlarda gelişmesinin işçileşmeye neden olduğunu, işçileşmenin yarattığı kötü toplumsal koşulların ulusun politik ve ahlaki temellerini sarsacağını söylemiştir. Burjuvazi devletin birliğini sağlayacak bir aktör olarak görünmeyince, ahlaki ve politik birliğin kapitalist gelişmeyi düzenleyeceğini ve bunun devlet gücü ile sağlanacağını dile getirmiştir. Weber her ne kadar Verein’i eleştirse de kuramındaki etkisinin önemi oldukça belirgin olmuştur (Clarke, 1991: 243-247).

Buradan hareketle Marx ve Engels'den ve Weber'den türeyen devlet ve devlet maliyesi yaklaşımlarının farklı sorunsallara sahip olduğunu açıkça görüldüğünü söyleyebiliriz. Marx ve Engels, devleti kapitalizmi anlamak ve değiştirmek için analiz ederken, Weber devleti, kapitalizmin yarattığı çelişkileri çözüme kavuşturmanın bir aracı olarak analiz etmektedir. Marx ve Engels'in devlet anlayışının farklı veçhelerinin farklı sorunsallar bağlamında öne çıkarılmasına benzer biçimde Weberyen devlet tanımının belirli özelliklerini öne çıkaran yaklaşımlar, devlet maliyesini bu çerçeveden incelemiştir. Bu bağlamda, Lottholz ve Lemay- Héber (2016) Weber'in devlet tanımından hareketle, devlete ilişkin iki temel yorumun olduğunu dile getirmiştir. Birincisi, devleti "kurumları, yönetici görevlileri ve iktidar gibi aparatları" üzerinden kavrayan yaklaşım, ikincisi ise "siyasi otoritenin düzenlemelerini hayata geçiren bir dizi ilişki olarak" gören yaklaşımdır. Bu yorumlar Weber'in devlet tanımından hareketle yapılmıştır:

"Bir "yönetici örgüt" varlığı ya da düzeni, belirli bir bölge içerisinde idari bir kadro tarafından fiziksel güç tehdidi ve uygulamasıyla sürekli olarak korunduğu kadarıyla siyasadır. Sürekli eylemlere sahip zorlayıcı bir siyasi örgüt (Politischer Anstaltsbetrieb), idari kadrosu düzenini icra etmede fiziksel gücün meşru kullanımının tekeli üzerindeki hak iddiasını başarılı şekilde sürdürdüğü kadarıyla "devlet" olarak isimlendirilecektir" (Weber, 2018: 164-165).

Lottholz ve Lemay- Héber'e (2016) göre kurumsal yapı kısmına odaklanan yaklaşımlar Weber'in sınırlı bir okumasını yaparlar. Devleti anlarken kurumlarına, iktidara ve yöneticilere odaklanırlar. Güvenlik ve kamusal malların sunumu, devletin şiddet tekeli özelliğinden kaynaklanır. Burada devlet toplumdan ayrılacak bir aparat olarak görülür. Neo-Weberyen yaklaşımların en belirgin özelliği budur. Bu yaklaşım Charles Tilly, Theda Skocpol veya Michael Mann aracılığıyla yayılmıştır. Örneğin Tilly, devletin bugüne gelen biçimini anlamak için, devletin, "savaş çıkaran elitlerin güç ve zor kullanarak toplumsal zenginliği ele geçirdiği bir yapı" olarak analiz edilmesi gerektiğini söylemiştir. Tilly için güç ve zorun farklı bileşimleri Avrupa devlet yapılarının birbirlerinden nasıl ayrıldığını anlatan önemli bir faktör olmuştur. Theda Skocpol daha gerçekçi bir konum izleyerek devleti "bölgeleri ve insanları kontrol eden bir organizasyon olarak tanımlamıştır". Michel Mann ise devletin özerkliği fikrini başka biçimlerde geliştirmiştir (Lottholz & Lemay-Héber, 2016: 1471-1472). Bu çerçevede hem Charles Tilly hem de Michel Mann Weberyen devlet yaklaşımının kurumsalcı yanına işaret etseler de Weberyen devlet maliyesi çözümlemeleri ön plana çıkan kuramsal analize sahip oldukları için dikkate değer örnekler olarak görünmektedir.

### 3.1. Michael Mann: Devletin Özerkliği

Mann'ın (1992) *State, War and Capitalism* kitabında, 1130-1815 dönemi İngiltere devlet maliyesine dair yaptığı analiz, devlete ilişkin geliştirdiği kuramsal çerçeveden devlet maliyesini nasıl incelediğini anlamaya olanak verir. Mann, "devletin özerkliği" fikrinin altını çizmeye çalışır ve amacının devletin sivil toplumun temel güç gruplarından özerkliğinin kökenleri, mekanizmaları ve sonuçlarını anlamak olduğunu söyler. Kendi devlet çözümlemesinde, devlet tartışmalarının Marksist, liberal, ve Weber'i de içerisine

dahil ettiği militarist devlet teorilerinin işlevselci olduğu eleştirisini yapar. Bu yaklaşımların işlevselci olma sebepleri devleti sivil toplumdan incelemeleridir. Marksist, liberal ve devlet tartışmalarının işlevselci kanadı için de bu durum geçerlidir. Bu teoriler devleti sınıfların, çıkar gruplarının, insanların mücadelesinin ifadesi ve kurumsallaşmasının bir alanı olarak görürken, işlevselci yaklaşımlar için bu arena genel çıkar tarafından belirlenir. Mann’a göre bu kuramlar pek çok konuda zıtlıklar barındırırken, devletin özerk gücünü göz ardı etmek konusunda (Poulantzas ve Therborn gibi göreceli özerklik çalışmaları dışında) uzlaşırlar. Ancak devletin özerkliğini görme konusundaki isteksizlik devlet tartışmalarının diğer hattında da devam eder. Devlete ilişkin diğer yaklaşım, Alman yazarların baskın olduğu Gumpłowicz, Ratzenhofer, Schmitt gibi devleti askeri yönden inceleyenlere aittir. Bu teoriler, devleti fiziksel güç olarak anlamış, fiziksel gücü toplumun temel yönlendireni olarak görmüştür. İşlevselci teorinin ideolojik ve iktisadi olarak tanımladıkları alanların, fiziksel güç tarafından değiştiğini, fiziksel gücün ekonomi ve ideolojinin üstünde olduğunu söylemişlerdir. Bu kuramın siyasal çıktıları, sosyal Darwinizm, ırkçılık, devlet gücünün yüceltilmesi ve faşizm olmuştur. Militarist teori, Marksist ve liberal demokratik ve işlevselci yaklaşımlar tarafından yenilgiye uğratılmış olsa da etkilerini Weber, Hintze, Rüstow ve Oppenheimer’da görmek mümkündür (Mann, 1992: 1-2).

Mann bu iki yaklaşımdan hareketle bir devlet analizi yapmaya çalıştığını dile getirmiştir. Marx ve Weber’de sınıf ilişkileri gibi içsel ilişkiler daha ön plandadır ve devlet bu ilişkilere cevap veren bir arenadır. Ancak, devletin hem içsel ekonomik/ideolojik bir tarafı hem de askeri uluslararası bir tarafı vardır. Bu bağlamda Skocpol, Weber ve Marx’dan hareketle devletin “yönetici bir otorite tarafından koordine edilen yönetsel, politik ve askeri bir kurumun lideri” olduğunu söyler. Devletin idari ve zor gücü, devletin savaş ve barış isteyen gruplardan, sınıflardan ve dış ülkelerden özerkliğinin kaynağıdır. Mann’a göre bu tanım devlet tartışmalarının iki kanadını da barındırır. C. Tilly ve A. Giddens da buna benzer bir yaklaşım geliştirmiştir. Mann ise bu iki boyutu reddetmemekte, devletin özerkliğini daha ön plana çıkarmak için devletin “salt (*merely*) ve özünde (*essentially*) bir arena ve bir meydan (*place*)” olduğunu, devletin özerkliğinin asıl kaynağını buradan aldığını söylemiştir (Mann, 1992: 3).

Mann’a (1992) göre devlet konusunda temel sorun devleti ya kurumsal ya da işlevselci bakış açıdan tanımlamaktır. Devlet nasıl görüldüğüne bakılarak ele alınırsa kurumsal, fonksiyonlarına bakılırsa işlevselci bir yerden ele alınır. Bu çerçevede devletin dört özelliği çıkar:

- Farklılaştırılmış kurumlar bütünü,
- Politik ilişkileri merkezden sınırlara kadar ulaştıran bir merkezizet,
- Sınırları çizilmiş (teritoryal) bir bölgede egemenlik,
- Bağlayıcı yasa koyucu otorite ve fiziksel şiddet tekeli.

Mann, fiziksel şiddet tekeli dışında bu tanımı kullanacağını, böylelikle hem işlevselci hem de kurumsalcı bir çözümlemeye ulaşacağını söyler. Devleti, farklılaşmış kurumların merkezi olarak adlandırmak kurumsal bir bakış, devleti bağlayıcı yasa koyucu tekel olarak adlandırmak işlevselci bir çerçeve taşır. Ancak Mann kendi yaklaşımının devleti, ona hizmet

eden kişilerin gücünde ve genel olarak yüksek devlet elitleri olarak adlandırılan kesimde aradığını belirtir. Devletin ve devlet elitlerinin gücü sivil toplumla ilişkilidir. Sivil toplumda ekonomik, ideolojik, askeri olmak üzere üç tip güç vardır. Ancak devlet elitlerinin ideolojik hareketler, ekonomik sınıflar ve askeri elitler karşındaki gücü nereden gelmektedir? Bu soru devletin gücünün başka bir deyişle devletin kapasitesinin ne olduğu sorusunu beraberinde getirir. Devlet ve devlet elitleri bağlamında gücün iki biçimi vardır. Birincisi, devletin despotik gücü yani sivil toplum ile ilişki kurmadan hareket eden gücü. İkincisi ise devletin sivil toplum ile iç içe geçme kapasitesini, başka bir deyişle sivil toplumu yönetebilmesini anlatan altyapısal güçtür (*infrastructural power*). Altyapısal güç tarihsel olarak yeni iken despotik güç eksilere dayanır. Mann devleti, merkeziyet ve teritoryallık kavramları etrafında despotik ve altyapısal güç bağlamında analiz eder (Mann, 1992: 1-4).

Aşağıda Tablo 1’de görüldüğü gibi despotik güç ile altyapısal gücün farklı bileşimleri devlet formlarını tanımlar. Örneğin, kapitalist devlette altyapısal güç yüksek, despotik güç düşük iken feodal devlette her ikisi de düşüktür. İmparatorluk ise despotik gücün yüksek ve altyapısal gücün düşük olduğu bir form iken, otoriter devlet biçiminde her iki güç biçimi de yüksektir (Mann, 1992: 7-8). Hangi devlet formu olursa olsun az ya da çok devletin despotik ve altyapısal güce ihtiyacının olması gerekmektedir. Otoriter bir devlet de altyapısal güce ihtiyaç duymaktadır. Ancak Mann için devletin asıl gücü altyapısal iktidardan gelmektedir, çünkü devlet bu şekilde ortak çıkarı sağlayabilecektir. Böylece devlet toplumsal alana doğrudan müdahale etmeyecek siyasal kontrol yoluyla yönetebilecektir (Gökçe & Gökçe, 2015: 8-9).

**Tablo: 1**  
**Mann ve Devlet Gücünün İki Boyutu**

|              | Altyapısal Koordinasyon                                             |                                    |
|--------------|---------------------------------------------------------------------|------------------------------------|
| Despotik Güç | Düşük                                                               | Yüksek                             |
| Düşük        | Feodal                                                              | Bürokratik (Kapitalist Demokrasi)  |
| Yüksek       | İmparatorluk (Weber’de Patrimonyal) (Akad, Mısır, Asur, Pers, Roma) | Otoriteryen (Nazi Almanyası, SSCB) |

Kaynak: Mann, 1992: 7-8.

Mann (1992: 73), İngiltere’de 1130-1815 dönemi devlet maliyesini, ampirik analizlerden hareketle incelemiştir. Devlet maliyesini devletin gücünün (yani despotik ve altyapısal devlet) bir çıktısı olarak görür. Böylelikle feodalizmde, kapitalizmin oluşum sürecinde ve modern dönemde “devletin fonksiyonlarını” anlamaya çalışmıştır (Mann, 1992: 73-74). Mann, İngiltere’de devlet maliyesinin gelirleri ve giderlerini dönemlere ayırarak incelemiştir. Buna göre devlet maliyesinin çeşitli dönemleri ve çeşitli özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

John ve V. Henry (1199-1422): Devletin teritoryal egemenliğinin başlangıcı:

- Erken feodal dönemde, 12. Yüzyıl İngiltere’inde, devlet, askeri ve hukuki gücünün parçalı olması nedeniyle güçlü değildir. Vergiler olmadığı için rant dışında çok fazla gelir yoktur. Norman işgali ve dış tehditlerin çok olması devleti merkezileştirmiştir ancak devletin genel vergi yetkisi, profesyonel ordusu veya genel gümrük vergisi yoktur (Mann, 1992: 84-86).

- Hem despotik hem de altyapısal gücün olmayışı görüldüğü gibi devlet maliyesinin zayıflığı ile kendini göstermiştir. 16. Yüzyıla kadar vergilerde artış John dönemi dışında gerçekleşmemiştir (Mann, 1992: 88). I. Edward döneminde konulan gümrük vergileri, devletin teritoryal gelişimi açısından önemli bir gelişme olmuştur. Çünkü gümrük vergisi devletin sivil topluma nüfuz etmesinin bir ifadesidir. Diğer ülkeler teritoryallık açısından İngiliz modelini izleyememişlerdir. Gümrük vergileri, Fransa, İspanya ve Almanya’da İngiltere kadar ağırlıklı olmamıştır. Fransa tuz satış vergisi *gabelle*’ye, zayıf Almanya ise iç gümrük vergilerine bağlı kalmıştır.
- Devlet harcamaları ise askeri giderlere bağlı olmuş, savaş sonrasında harcamalar savaş öncesi düzeyine dönmemiştir. Vergi toplanamaması, savaş finansmanında borçları zorunlu kılmış, bu da borç ödemesi için mali makinenin merkezileşmesini gerektirmiştir (Mann, 1992: 90-94).

#### VII. Henry ve II. James (1485-1688): Devletin altyapısal gücünün artması:

- Devletin sivil toplumu koordine gücü artmaya başlamış, barış döneminde askeri harcamalar artmıştır. Tudor döneminde devlet maliyesinde önemli değişimler olmamış, 1660’lardan sonraki iki yüzyıl devlet harcamalarını deniz donanması belirler olmuştur. Barış döneminde de vergi salınmaya başlanmıştı (Mann, 1992: 95-99).
- 16. Yüzyılda devletin sivil topluma nüfuz etmesine yönelik harcamalar dikkat edilecek boyutta değilken, 17. Yüzyıl ile birlikte devletin sivil toplumu kapsamaya yönelik harcamaları artmaya başlamıştır. Soyluların bir kısmının öncülleri gibi zengin olamaması, devlet görevlerine bağlı hale gelmelerine, bu da soylular ile devlet arasında faydalı bir birlikteliğe vesile olmuştur. Soylular; yerel yönetimlerdeki kontrolleri, yargı yetkileri, zenginlikleri ve vergi tahsildarlarının devlete yönelik direnişler karşısındaki rolleri bakımından monarşinin ihtiyaç duyduğu bir kesim olmuş, böylelikle devlet görevlisi sayısı gittikçe artmış, devletin sivil toplumu koordine etme görevi genişlemiştir. Soyluların görevleri gittikçe genişleyip askeri görevlerin dışına taşmıştır. Bu çerçevede, devletin yerel yönetimlerle birlikte yoksulluk yasalarını icra etmesi devletin sivil toplumu koordine ettiğini gösteren önemli bir örnek olmuştur (Mann, 1992: 101-103).

#### 1688-1815 Dönemi:

- 1688-1815 döneminde ise harcamalar askeri, sivil ve borç ödemeleri olarak ilerlemiş, devlet askeri ve sivil alanda profesyonel ve sürekli bir hale gelmiştir. Devlet maliyesini dış ülkelerle yapılan savaşlar belirler olmuştur. Yani devlete ilişkin dışsal fonksiyon ortaya çıkmıştır (Mann, 1992: 104-109).

Bu analiziyle Mann, devletin fonksiyonlarını devlet maliyesinin bileşiminden çıkarmıştır. Kapitalizmin temel özelliği altyapısal gücün artışı olduğundan, altyapısal güç ise merkezîyet ve teritoryallık gibi kavramlar ile anlatıldığından, devlet harcamaları ve gelirleri devletin altyapısal koordinasyon gücünü geliştirdiği ölçüde, devlet formlarındaki

değişim gerçekleşmiştir. Örneğin, devletin harcamalarının sivil toplumu kapsar hale gelmesi, devletin sivil toplumu koordine edecek harcamalar yapıyor olması, merkez ve yerel idarelerin bu konuda iş birliği yani merkezileşme, gümrük vergilerinin yarattığı teritoryallık modern devlete giden sürecin aşamaları olarak değerlendirilmiştir. Son dönemde kamu harcamalarının uluslararası düzleme bağlılığı, Mann'ın devleti sadece içsel faktörlere bağlamama vurgusu düşünüldüğünde modern devletin kuruluşunu pekiştirmiştir. Mann'ın çizdiği kuramsal yaklaşım, günümüzde devlet harcamaları ve devlet gelirlerinin sivil toplumu koordine etme yeteneğine bağlı olarak, devletin ortak çıkarı sağlama potansiyelini, başka bir anlamda devletin asıl gücünü analiz edecek kavramsal bir çerçeve vermektedir.

### 3.2. Charles Tilly: Sermaye ve Zor İkililiği

Lottholz & Lemay-Héber'in (2016) belirttiği gibi Charles Tilly (2001: 42-43), modern devletin oluşum sürecini sermaye ve zor ikiliği üzerinden çözümlemiştir. Buna göre farklı türlerde devletlerin oluşması sermaye ve zorun çeşitli bileşimlerinin bir araya gelmesiyle gerçekleşmiştir. Zor-yoğun devletlerde ordu ve bürokrasinin güçlü olduğu, şehirlerin az olduğu, tarımın yaygın olduğu, üretimde doğrudan zorun öne çıktığı yapılar görülürken, sermaye-yoğun devletlerde ticaret ve pazarın egemen olduğu, şehirlerin fazla olduğu, pazar için üretimin yaygın olduğu yapılar söz konusuydu. Dolayısıyla yöneticilerin uyguladıkları stratejiler ve el koyma biçimleri zor-yoğun ve sermaye-yoğun bölgeler arasında farklılıklar göstermiştir (Tilly, 2001: 61).

Modern devlet oluşumunu 10. Yüzyılın sonundan itibaren Avrupa devletlerinin gelişim süreci içinde inceleyen Tilly (2001: 65-66), devlet oluşumunun zor-yoğun, sermaye-yoğun ve sermayeleşmiş zor olmak üzere üç farklı biçimde gerçekleştiğini belirlemiştir. Zor-yoğun devletlerde "yöneticiler, savaş araçlarını kendi halklarından ve fethettikleri diğer halklardan elde etmenin yapılarını" kurmuşlardı. Brandenburg ve Prusya zor-yoğun yapılanmanın önemli örnekleridir. Sermaye-yoğun devletlerde "yöneticiler, askeri kuvvet kiralamak veya satın almak için kapitalistlerle yaptıkları sözleşmelere dayanarak onların çıkarlarına hizmet edecek kalıcı olmayan devlet yapıları" kurmuşlardı. Cenova, Dubrovnik, Hollanda Cumhuriyeti gibi şehir devletleri ve şehir-imparatorlukları sermaye-yoğun modelin örnekleridir. Sermayeleşmiş zor ara modelini uygulayan devletlerde ise "yöneticiler, kapitalistleri ve sermayenin kaynaklarını doğrudan devlet yapılanmasına dahil ederek [...] sermaye ve zor arasında görece eşit bir ilişki kurma" yolunu seçmişlerdir. Bu modelin önde gelen iki örneğini İngiltere ve Fransa oluşturmaktadır ve bunlar "diğer modellerden daha önce tam gelişmiş ulusal devlet modelini" ortaya çıkarmışlardı (Tilly, 2001: 66).

Tilly, yukarıda kısaca çerçevesini sunduğumuz tarihsel-kuramsal analiziyle Avrupa devletlerinin 19. Yüzyıl ulus devlet modeline kadar bin yıllık gelişim süreçlerindeki farklılıkları ortaya koyarken aynı zamanda bu farklı devlet oluşumları içerisinde gelişen devlet maliyesi sistemlerinden de bahsetmiştir (Gürkan, 2014: 56). Gürkan'ın da (2014: 56) belirttiği gibi devlet maliyesine ilişkin analizinde Tilly'nin odaklandığı temel olgu savaşlar olmuştur. Savaşlar devletleri, devletler savaşları biçimlendirirken yöneticiler bir taraftan güçlü ordular kuruyor bir taraftan da bu orduların hem kurulması hem de işletilmesi için

gerekli olan hazineler, vergi idareleri, bölgesel idareler, kamu kurumları gibi tamamlayıcı örgütleri oluşturuyordu (Tilly, 2001: 128). Savaşların hazırlığı, finansmanı ve zararlarının telafi edilmesi yöneticilerin temel meşguliyet alanı haline gelirken özellikle 16. Yüzyıldan itibaren bütçeler, borçlar ve vergiler buna paralel olarak artmıştır (Tilly, 2001: 134-135). Tilly (2001: 134) bu durumu aşağıdaki gibi ifade ediyor:

“Devlet bütçeleri, vergi ve borçlar bu gerçekliği yansıtır. 1400’den önce, patrimonyalizm döneminde, hiçbir devletin sözcük anlamıyla ulusal bütçesi yoktu. Vergi, Avrupa’nın ticarileşmiş devletlerinde vardı, yöneticiler her yerde haraç, kira, ceza ve harçlarla gelir topluyordu. Bireysel olarak egemenler kendi adlarına borç para alıyor ve bunu gerçek maddi teminatla yapıyorlardı. Onaltıncı yüzyılda savaşlar bütün kıtada devlet harcamalarını artırdığında, Avrupa devletleri bütçelerini, vergi ve borçlarını düzenlediler ve artırdılar. Devletlerin gelecekteki gelirleri uzun dönemli borçlar için güvence olmaya başladı.”

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Tilly’e göre artan savaşlar ve bunların finansmanı, devletlerin mali yapılarını kurlmalarını ve geliştirmelerini tetiklemiştir. Ancak devletlerin mali yapılanmaları ekonomilerinin ticarileşme derecelerine göre farklılıklar göstermiştir (Gürkan, 2014: 57). Ticarileşme derecesi düşük yani zor-yoğun devletler, savaş dönemlerinde artan gelir ihtiyacını karşılamak üzere, daha gelişkin bir mali yapıya ve bürokratik örgüte ihtiyaç duyarken, ticarileşme derecesi yüksek yani sermaye-yoğun devletler ise daha küçük idari örgütlenmelerle bunu gerçekleştirebilmişlerdir (Tilly, 2001: 158). Vergiler üzerinden bu analizini genişleten Tilly (2001: 156) devlet gelirlerini haraçlar, kiralar, dolaşım harçları, stok harçları ve gelir vergisi olarak beş geniş kategoriye ayırmıştır. Buna göre zor-yoğun devletler, daha az parasallaştığı için aynı olarak da toplanabilen, zor kullanımına dayanan ve güçlü silahlı kuvvetleri gerektiren kira ve haraç gelirlerine yoğunlaşırken, parasallaşmış sermaye-yoğun devletler ise dolaşım, stok ve gelir vergilerine yönelmişlerdir. Sermaye-yoğun devletlerin dolaşım, stok ve gelir vergilerine yönelmesindeki temel unsur, parasallaşmanın fiyat ve transfer kayıtlarının tutulmasına imkân sağlayan bir yapı oluşturması ve bunun da vergi koyucu için bu vergilerin hesaplanmasını mümkün hale getirmesidir (Tilly, 2001: 157). Günümüz devlet maliyesine ilişkin Tilly’nin kavramsal zemininden hareketle yapılacak bir değerlendirme farklı ulusların devlet maliyelerini örgütleme biçimlerindeki farklılığın, savaş ve sermaye yapılarına bağlı olarak değerlendirileceği bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

#### 4. Sonuç

Devlet maliyesi, toplumsal hayatın ince ayrıntılarına kadar sızabilen araçlara sahiptir. Devlet maliyesi ve toplum arasındaki bu incelikli ilişkileri anlamak, ana akım iktisadın bize sunduğu tek düze bakış açısını aşacak çeşitli araçlara ihtiyaç duymaktadır. Bu çerçevede, klasik sosyolojinin iki temel hattı olan Marx-Engels ve Weber’den türeyen devlet tartışmaları bize devletin, maliye aracılığıyla toplum üzerinde yarattığı etkileri anlamak için zengin kavramsal / kuramsal bir temel sunmaktadır. Marx ve Engels’ten türeyen devlet tartışmaları Ollman’ın (2011) söylediği gibi farklı tarihsel koşulların ürünü olup, devletin farklı veçhelerini ele almış, farklı sorunsallar üzerinden ilerlemiştir. Bu çerçevede toplumsal

ilişkilerde Gramsciyen hegemonyanın önemi belirginleştirilmek isteniyorsa, mali disiplin uygulamasında görülebileceği gibi devlet maliyesinin sivil toplum ve siyasal toplum arasında nasıl bir hegemonik bileşim yaratabileceği incelenebilir. Gramsciyen hegemonya kavramı aracılığıyla, devlet maliyesinin bürokratik örgütlenme biçiminden, bütçe sürecinin hazırlanmasına, vergi muafiyeti ve istisnalarına kadar pek çok alanında hegemonik süreçlerin izleri sürülebilecektir. Gramsciyen hegemonya kavramı Poulantzas'ın yaklaşımıyla ele alınır ise devlet harcamaları, borçları ve vergiler egemen sınıflar ve egemenlik altında olan sınıflar arasındaki farklı uzlaşma biçimleri bağlamında değerlendirilebilecektir. Dolayısıyla, bahsedildiği üzere vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınmanın vergi sistemi içerisindeki varlığının toplumsal anlamları içerik kazanmış olacaktır.

Toplumsal ilişkileri Weberyen bir çerçeve ile anlamak tercih edilecek olursa, devlet maliyesi Michael Mann'ın kavramsal yaklaşımıyla devletin ortak çıkarı sağlama kapasitesinin aracı olarak değerlendirilebilecek; Charles Tilly'den hareketle zor ve sermaye mantıklarının farklı biçimleri olarak çözümlenebilecektir. Ya da Weber'den hareketle devlet maliyesinin bürokratik örgütlenme biçimlerinin analiz edilmesi vergi, devlet harcaması ve devlet borçlarına ilişkin yapısal değişimleri, devlete ilişkin de bazı yapısal kırımları anlamamızı sağlayabilecektir. Bunların dışında girişte bahsedilen "yatak odası vergisi" gibi uygulamaları değerlendirmek için devlet maliyesine ilişkin biyo-politik bir perspektif geliştirilebilir. Kuşkusuz bu çıkarımlar devlet tartışmalarının zenginliğine paralel uzatılabilir. Ancak bu çerçevede önemli olan devlet maliyesinin toplumsal etkisinin yarattığı çeşitliliğinin tek yönlü kuramsal perspektif ile incelenmek zorunluluğu olmadığının vurgulanmasıdır. Değerlendirilmeye çalışılan kavramlar/kuramlar tabii ki nötr araçlar değildir, kuşkusuz pratiğin hangi teori ile anlaşılacağına seçimi sorunsallara bağlı olduğu kadar çeşitli normatif yargılara dayalı olarak da değişecektir.

## Kaynaklar

- Ağdemir, Z. (2019), "Marx, Engels ve Vergiler", *Fiscaoeconomia*, 3(2), 111-128.
- Anter, A. (2014), *Max Weber's Theory of the Modern State*, Palgrave, Londra.
- Aydın, R. (2015), "Kitap İncelemesi: Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(2), 471-483.
- Callinicos, A. (2009), *Emperyalizm ve Küresel Ekonomi Politik*, (Çev: İ. Ata), Phoenix, Ankara.
- Carnoy, M. (2001), *Gramsci ve Devlet*, (Çev. M. Yetiş), *Praksis*, 2, 252-278.
- Clarke, S. (1991), *Marx, Marginalism and Modern Sociology: From Adam Smith to Max Weber*, Macmillan, Londra.
- Clarke, S. (2004), *The State Debate*, Palgrave, Wiltshire.
- Davies, J.S. & A. Bua & M. Cortina-Oriol & E. Thompson (2020), "Why is austerity governable? A Gramscian urban regime analysis of Leicester", *Journal of Urban Affairs*, 42(1), 56-74.
- Dumenil, G. & M. Löwy & E. Renault (2012), *Marksizmin 100 Kavramı*, (Çev: G. Orhan), Yordam Yayınevi, İstanbul.
- Gökçe, G. & O. Gökçe (2015), "Devlet Kapasitesi: Kavramın Kuramsal Çerçevesi, Bileşenleri ve Türkiye'nin Görünümü", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 17(2), 1-34.

- Gramsci, A. (2007), *Hapishane Defterleri*, (Çev: A. Cemgil), Belge Yayınları İstanbul.
- Gürkan, C. (2014), "Modern Devlet maliyesinin Oluşumu: Maliye Tarihine Alternatif Kuramsal Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(1), 43-76.
- Halifeoğlu, M. & M. Yetiş (2013), "Gramsci, Sivil Toplum-Devlet İikiliği ve Kuramsal Kökenler", *Mülkiye Dergisi*, 37(1), 163-188.
- Ikhsano, A. & J. Stellarosa (2015), "The Resistance of Hollywood Movie Hegemony in Indonesia: Gramscian Analysis on Indonesian Tax of Imported Movies", *Journal of Film, Media and Communication*, 1, 12-19.
- Ioannidis, Y. (2015), "The political economy of the distributional character of the Greek taxation system (1995–2008)", *Southeast European and Black Sea Studies*, 15(1), 77-96.
- İyiekici, B. (2011), "Nicos Poulantzas'ın Kuramında Olağanüstü Rejim Biçimleri", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Kiser, E. & J. Kane (2001), "Revolution and State Structure: The Bureaucration of Tax Administration in Early Modern England and France", *American Journal of Sociology*, 107(1), 183-223.
- Lottholz, P. & N. Lemay-Hébert (2016), "Re-reading Weber, reconceptualizing state-building: from neo-Weberian to post-Weberian approaches to state, legitimacy and state-building", *Cambridge Review of International Affairs*, 29(4), 1467-1485.
- Mann, M. (1992), *State, War and Capitalism*, Blacwell, Cambridge.
- Marx, K. & F. Engels (2004), *Alman İdeolojisi*, (Çev. S. Belli), Sol Yayınları, Ankara.
- Ollman, B. (2011), *Diyalektik Soruşturmalar*, (Çev: C. Saraçoğlu), Yordam Yayınevi, İstanbul.
- Portelli, H. (1982), *Gramsci ve Tarihsel Blok*, (Çev: K. Somer), Savaş Yayınları, Ankara.
- Poulantzas, N. (1992), *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, (Çev: Ş. Sür & L.F. Topaçoğlu), Belge Yayınları, İstanbul.
- Poulantzas, N. (2004), *Faşizm ve Diktatörlük*, (Çev: A. İnsel), Belge Yayınları, İstanbul.
- Poulantzas, N. (2006), *Devlet, İktidar ve Sosyalizm*, (Çev: T. Ilgaz), Epos Yayınları, İstanbul.
- Ransome, P. (2010), *Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş*, (Çev: A.İ. Başgül), Dipnot, İstanbul.
- Ross, G. (1979), "Nicos Poulantzas 1936-1979: On the Loss of a Colleague and Comrade", *Studies in Political Economy*, 2, 199-208.
- Swingewood, A. (2010), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (Çev. O. Akınhay), Agora Yayıncılık, İstanbul.
- Tilly, C. (2001), *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, (Çev: K. Emiroğlu), İmge Kitabevi, Ankara.
- Weber, M. (2004), *Sosyoloji Yazıları*, (Çev: T. Parla), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Weber, M. (2018), *Ekonomi ve Toplum*, Yarı Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, A. (2002), *Kapitalist Devleti Anlamak*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.